

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

MOGELIJKE LEXICOGRAFISCHE OPLOSSINGEN VOOR ENKELE
DISCREPANTIES IN BOTANISCHE EN ZOÖLOGISCHE TERMINOLOGIE.

R. Lučić

In dit artikel¹ laat ik enkele lexicografische methodes de revue passeren die ingezet kunnen worden om onderscheid te maken tussen algemene en specifieke betekenissen in botanische en zoölogische terminologie. Daarnaast streef ik ernaar te verklaren waarom er zo vaak verschillende specialistische termen voor dezelfde referenten worden gebruikt. Ook kijk ik naar de oorzaken van veranderingen in terminologie, de noodzaak om correcte internationale (Latijnse) benamingen op te nemen en het fenomeen van corrupties ontstaan door typefouten of gebrekkig overschrijven.

Aan de hand van voorbeelden uit een tiental bronnen laat ik de voor- en nadelen zien van de verschillende lexicografische benaderingen van botanische en zoölogische terminologie.

Inleiding

De manier waarop lexicografische terminologie wordt behandeld is zeer divers, zowel wat betreft de soort terminologie die beschreven wordt, als wat betreft het type lexicografisch werk waarin die terminologie behandeld wordt. Chemische terminologie bijvoorbeeld, is in algemene tweetalige woordenboeken in de regel minder vertegenwoordigd dan administratieve terminologie, om de simpele reden dat er aan administratieve terminologie in het dagelijks leven meer behoefte is dan aan chemische. In

natuurwetenschappelijke woordenboeken aan de andere kant, zal chemische terminologie ongetwijfeld beter vertegenwoordigd zijn dan administratieve, want de chemische terminologie staat dicht bij het onderwerp van dit soort woordenboek. In encyclopedische woordenboeken staan in regel definities van de vaktermen, terwijl in de algemene encyclopedieën ook de aanvullende gegevens over die termen te vinden zijn. In algemene woordenboeken echter, en dat geldt voor zowel eentalige als meertalige woordenboeken, is het vrijwel onmogelijk de criteria voor het opnemen en bewerken van de vaktermen vast te stellen. Afhankelijk van de omvang van het woordenboek, het lexicografisch systeem, de doelgroep en, bovenal, de persoonlijke voorkeur van de auteur, zal de hoeveelheid en het soort vaktermen, evenals de consistentie en nauwkeurigheid van de vermeldingen sterk variëren. Het lijkt erop dat in algemene woordenboeken botanische en zoölogische benamingen beter vertegenwoordigd zijn dan andere specialistische benamingen. Aangezien deze termen deel uitmaken van de alledaagse leefomgeving van de mens en niet slechts, zoals de meeste terminologie uit andere vakgebieden, onderdeel zijn van een wetenschappelijke metataal die bedoeld is voor communicatie tussen deskundigen, komen ze voor een groot deel voor in de algemene woordenschat van de gemiddelde spreker. En dat is nou net één van de redenen van hun inconsistente behandeling.

Op de meeste vakgebieden gelden bepaalde regels die daarbuiten niet gelden. De indeling van begrippen bijvoorbeeld, is op een bepaald vakgebied vaak anders dan hoe de gemiddelde spreker de begrippen in zijn hoofd indeelt. In de volksterminologie bestaan categorieën die op gebied van vakterminologie niet bestaan en omgekeerd. Zo is bijvoorbeeld de categorie "bloemen" (naast bomen en 'overige' planten) duidelijk een aparte categorie in de volksterminologie, terwijl die in de vakterminologie niet voorkomt. Aan de andere kant heeft een gemiddelde Kroaat waarschijnlijk nog nooit van *dvojezupci* 'tweetandigen' gehoord, en al was dat wel het geval, dan zou hij alsnog niet weten dat dat om hazen en konijnen gaat (in het Nederlands

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

wordt voor deze categorie het veel transparantere *haasachtigen* gebruikt). Behalve binnen één taalsysteem komen dit soort problemen ook tussen de verschillende talen voor. Zo wordt bijv. Kroatische *cvrčak* regelmatig met 'krekel' vertaald. Hoewel de meeste betekenisonderdelen van deze twee woorden aardig overeenkomen, verwijzen ze volgens de zoölogische terminologie naar twee verschillende dieren.

Neem daarbij nog de diversiteit en het gebrek aan eenheid in botanische en zoölogische terminologie en het is duidelijk dat de lexicograaf voor moeilijke keuzes staat als het gaat om de manier van opnemen van begrippen uit deze vakgebieden. Welke termen moeten worden opgenomen en in welke vorm, welke moeten vertaald worden en welke slechts doorverwezen naar een beschrijving of vertaling die bij een ander lemma is opgenomen? Is het voldoende om een bepaald begrip alleen te vertalen, of is het ook nodig om het te verduidelijken, en zo ja, hoe ver moet een lexicograaf daarin gaan?

De indeling van een woordenboekartikel

In eentalige en tweetalige algemene woordenboeken zouden volgens de gangbare opvattingen alleen definities resp. vertalingen van de betekenis van een bepaald begrip mogen staan. Als iemand meer over een bepaald begrip wil weten, zal hij zich moeten wenden tot een encyclopedie. In encyclopedieën wordt namelijk niet alleen de betekenis uitgelegd, er worden ook buitentalige gegevens verstrekt. In de lexicografische praktijk is dit onderscheid echter vaak niet zo duidelijk (zie ook Wierzbicka, 1985: 4). Vooral in eentalige woordenboeken, waar termen niet worden vertaald maar beschreven, is het soms nodig om aanvullende informatie te geven om de betekenis te verduidelijken.

In een eentalige woordenboek is het belangrijk om duidelijk vast te stellen in welke gevallen het voldoende is om alleen een definitie te geven, wanneer er aanvullende informatie geboden moet worden en wanneer het nodig is een soort metatalige identificatie toe te voegen in de vorm van een Latijnse benaming.

RADOVAN LUČIĆ

Het is zelfs voor doorgewinterde lexicografen soms moeilijk om consequent te blijven. Dat zal ik illustreren aan de hand van enkele voorbeelden uit Kroatisch woordenboek van Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskog jezika* (voor het gemak heb ik de oorspronkelijke tekst waar nodig naar het Nederlands vertaald):

Pas 'hond'	1. huisdier <i>Canis canis</i> , <i>Canis familiaris</i> [jacht-~, herders-~, waak-~, straat-~, pool-~, politie-~] 2. <i>astr</i> naam van een ster [Kleine~, Grote~] <i>Collocaties, uitdrukkingen</i>
Mačka 'kat'	1. huisdier (<i>Felis catus</i>), zoogdier met klauwen, vangt muizen (belichaming van behendigheid, afhankelijkheid en valsheid) <i>Nog zes betekenissen + fraseologie</i>
Jastreb 'havik'	1. roofvogel (<i>Acipiter</i>) 2. <i>fig. deprec.</i> Bijzonder agressieve politicus met extremistische opvattingen en voorstander van harde maatregelen [...] ~ kokošar (<i>Acipiter gentilis</i>) (1)
Orao 'adelaar'	De grootste roofvogel in onze berggebieden, met sterke klauwen en een krachtige snavel, het symbool van kracht en moed; verg.. <i>sokol</i> <i>dubbelkoppige</i> ~ - symbool op de wapens en vlaggen van sommige landen
Sokol 'valk'	1. roofvogel <i>Falco</i> [sivi~, ~grlaš, ~lovac] 'slechtvalk, boomvalk, afgerichte valk' 2. <i>pren. retor. ekspr. jez. knjiž.</i> (+ <i>soko</i>) held
Komarča 'goudbrasem'	zeevis (<i>Chrysophrys aurata</i> , <i>Sparus auratus</i>); orada, podlanica, lovrata
Skušā 'makreel'	Zeevis uit de categorie vetvis <i>Scomber scomber</i> , <i>S. colias</i> uit de familie makrelen (<i>Scombridae</i>)

De term *pas* 'hond' wordt met slechts twee woorden, *domaća životinja* ('huisdier') uitgelegd, zoals gebruikelijk in de eentalige lexicografische praktijk, maar dat is niet voldoende om de volledige betekenis van dit begrip weer te geven. Door toevoeging van de Latijnse benaming(en) kan de diersoort waar het om gaat bepaald worden. Dit verduidelijkt misschien de specifieke betekenis, maar er wordt daarmee niks bijgedragen aan het begrijpen van de algemene betekenis die, in het geval van de hond, primair

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

is. Daarom worden er ook nog collocaties aan het artikel toegevoegd (jachthond, herdershond, waakhond, zwerfhond, poolhond, politiehond). De collocaties kunnen bij gebrek aan een adequate definitie de betekenis van het begrip illustreren.

Mačka ‘kat’, aan de andere kant, is tamelijk duidelijk gedefinieerd: huisdier (*Felis catus*), zoogdier met klauwen, vangt muizen. In dit geval zijn collocaties niet noodzakelijk en dus niet opgenomen. De informatie over behendigheid, aanhankelijkheid en valsheid zijn hier dus eigenlijk overbodig voor een woordenboekdefinitie, vooral als er ook nog eens figuurlijke betekenissen, fraseologie en gebruiksvoorbeelden worden toegevoegd. Voor een leek verschillen doorsnee honden onderling meer van elkaar dan een *jastreb* ‘havik’, een *orao* ‘adelaar’ en een *sokol* ‘valk’. Het verwijzen van *orao*, waar geen Latijnse benaming bij staat, naar *sokol*, waar wel Latijnse benaming bij staat, kan de gebruiker van het woordenboek op het onjuiste idee brengen dat *orao* en *sokol* tot dezelfde zoölogische soort behoren. Dit idee zou nog eens versterkt kunnen worden door het feit dat ook bij *jastreb* een aparte Latijnse benaming staat. De Latijnse terminologie is, als die niet gebruikt wordt bij de beschrijving van alle soorten, praktischer voor verwante soorten dan voor duidelijk onderscheiden soorten, want juist bij verwante soorten heeft die terminologie een onderscheidende functie. Bij zowel *komarča* “goudbrasem” en *skuša* “makreel” worden twee Latijnse benamingen gegeven, maar terwijl die benamingen in het geval van *komarča* synoniemen zijn (net als bij *pas*), geeft de tweede benaming bij *skuša* een andere soort aan, namelijk de *lokarda* “Spaanse makreel”.

Met de extra informatie over de zoölogische familie waar die twee soorten toe behoren en naar analogie van andere beschrijvingen van zoölogische begrippen (*komarča*, *pas*), zou de gebruiker van het woordenboek gemakkelijk de onjuiste indruk kunnen krijgen dat in het Kroatisch *skuša* de benaming is voor beide soorten.

Buiten dat zou de manier waarop de afzonderlijke lemma's behandeld worden, identiek moeten zijn. Gelijksoortige informatie moet op dezelfde manier opgenomen worden en op dezelfde plekken voorkomen. Bij de

lemma's *mačka*, *jastreb* en *komarča* staan de Latijnse benamingen tussen haakjes, maar bij *pas*, *sokol* en *skuša* niet. *Sokol grlaš* “boomvalk”, een aparte soort uit de valkenfamilie, wordt behandeld in een collocatieveld, en staat onmiddellijk achter de eerste betekenis van het trefwoord, terwijl het *jastreb kokošar* “havik”, dat slechts de wetenschappelijke benaming is van de met het trefwoord bedoelde vogel (*jastreb*), als een apart begrip aan het einde van het woordenboekartikel is toegevoegd. Aan de andere kant wordt *sokol lovac* “afgerichte valk”, een collocatie die niet eens bij de zoölogische terminologie hoort, terecht in een collocatieveld behandeld, maar staat onterecht bij de voorbeelden van diersoorten. Dit soort inconsequenties draagt bij aan het optreden van onduidelijkheden en kan ertoe leiden dat woordenboekgebruikers tot verkeerde conclusies komen.

In tweetalige en meertalige woordenboeken komen nog andere problemen aan het licht. In dat soort woordenboeken wordt de betekenis niet beschreven, maar vertaald. De voornaamste taak van dergelijke woordenboeken is ervoor te zorgen dat de bronbetekenis en de vertaalde betekenis naar dezelfde referent verwijzen.

In het Kroatisch is bijvoorbeeld de hoofdbetekenis van het woord *bakalar* anders dan de hoofdbetekenis van het woord *kabeljauw* in het Nederlands, terwijl beide woorden naar dezelfde vissoort verwijzen. In Kroatië betekent *bakalar* in de eerste plaats gedroogde vis die gegeten wordt op Kerstavond, terwijl *kabeljauw* in het Nederlands een verse vis is die elke dag gekocht kan worden op de vismarkt en voornamelijk gefrituurd of gebakken gegeten wordt. Maar behalve dat *bakalar* naar zowel een vers als een gedroogd levensmiddel verwijst, is *bakalar* ook een levend dier. In het Kroatisch wordt deze vis dus met één woord aangeduid, of hij nou gedroogd, vers, dood of levend is. In het Nederlands omvat de benaming voor de levende en verse vis, *kabeljauw*, niet de betekenis van gedroogde kabeljauw; daar bestaat een aparte benaming voor, namelijk *stokvis*.

Het is daarom niet voldoende om in het Kroatisch-Nederlands woordenboek het woord *bakalar* alleen met *kabeljauw* te vertalen, daarmee wordt de

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

primaire Kroatische betekenis ‘gedroogde kabeljouw’, weggelaten. Het is ook niet voldoende om de beide Nederlandse woorden (*kabeljauw* en *stokvis*) naast elkaar op te nemen (in de lexicografische praktijk worden alleen synoniemen zo behandeld). De spreker van de doeltaal krijgt zo wel een idee van de betekenissen van het begrip, maar weet nog steeds niet wat de primaire betekenis is, en de spreker van de brontaal zal niet weten voor welke betekenis hij het ene en voor welke betekenis het andere woord moet gebruiken.

In een tweetalig woordenboek moeten daarom de zoölogische en culinaire betekenis duidelijk gescheiden worden opgenomen en met labels aangeduid worden:

bakalar *m* 1. *cul a* (*suhi*) *stokvis m (-sen)* **b** (*syježi*) *kabeljauw m (-en)*
2. *zoo* *kabeljauw m (-en)* [*Gadus morrhua*]

In ieder geval dient een begrip uit de taal die beschreven wordt, onderscheiden te worden naar de verschillende betekenissen en voorzien van adequate aanduidingen. In welke mate dit wordt gedaan hangt af van de omvang, functie en doel van het woordenboek. Zelfs als de indeling van betekenissen volkomen voorspelbaar is (in eentalige woordenboeken) of identiek (in tweetalige woordenboeken), zou dit principe toegepast moeten worden. Eentalige woordenboeken kunnen immers ook gebruikt worden door sprekers van een vreemde taal die een beschrijving van een specifieke betekenis willen opzoeken. Als de indeling van een lemma al geen aanknopingspunten geeft, dan zou in elk geval met een opmerking of aanwijzing aangegeven moeten worden hoe in tweetalige en meertalige woordenboeken de betekenissen tussen brontaal en doeltaal zich verhouden, want dat is niet zelfstandig door de gebruiker vast te stellen zonder de juiste informatie.²

Met een duidelijke indeling van een woordenboekartikel en een systematische toepassing van labels neemt dus de kans op inconsequente behandeling van terminologie af.

Synoniemen

Een groot deel van de inconsequenties wordt veroorzaakt door synonymie, mede doordat het lastig is vast te stellen welke vorm opgenomen dient te worden als standaardvorm.

Podlanica, zlatva, komarča, lovrata en *orada* zijn enkele van de Kroatische benamingen voor een smakelijke witte vis (in het Nederlands *goudbrasem* of *dorada*). Het is soms moeilijk om met zekerheid te zeggen welke benamingen een deel van de standaardtaal zijn en welke tot een dialect of regionaal gebruik behoren. Bij sommige dieren is de keuze niet zo moeilijk: *magarac, tovar* en *osel* zijn enkele van de Kroatische benamingen voor *ezel*. *Magarac* is hierbij de vorm in de standaardtaal, tegenover het regionale/dialectale *tovar/osel*. Maar bij vissen ligt dat vaak een stuk moeilijker. Is de frequentie van een bepaalde benaming een duidelijk genoeg criterium, of zijn bijvoorbeeld de geografische verspreiding, de economische waarde, het handelsjargon, of juist de autochtone benaming, de manier waarop de gemiddelde taalgebruiker het begrip zal aanduiden, bepalend? Voor de grap wordt wel eens gezegd dat aan de Kroatische kust elk dorp een andere benaming heeft voor dezelfde vis. Maar je zou net zo goed kunnen zeggen dat elk woordenboek voor dezelfde vis een andere benaming heeft. En als ze al dezelfde benamingen gebruiken dan verschillen ze in elk geval van mening over welke vorm de norm is. In Grubišić, F. (1982) wordt de goudbrasem opgenomen onder het lemma *lovrata*, met toevoeging van de synonieme volksbenamingen *podlanica* en *komarča*. In Leksikon (1974) wordt van *lovrata* verwezen naar *komarča*, en van *orada* en *komarča* naar *podlanica*, waar die vis dan uiteindelijk beschreven wordt. Bij Anić (1998) staat er bij alle vier de vormen een beschrijving (weliswaar met verschillende synonieme Latijnse benamingen). Daarbij worden *orada* en *lovrata* aangeduid als leenwoorden uit het Italiaans. In het zoölogisch handboek 'Fauna Evrope' wordt *komarča* opgevoerd als synoniem van *lovrata* (Garms, H. i Borm, L. 1981:318). In het woordenboek van Matica (MH, MS) wordt *komarča* het meest uitgebreid beschreven, naast de synoniemen *podlanica* en *lovrata*. Daarnaast zijn er nog eens drie

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

synoniemen toegevoegd. *Orada* wordt niet genoemd als synoniem, maar heeft een eigen lemma waarin de synoniemen *komarča* en *lovrata* worden gebruikt als beschrijving van de betekenis. Welke van de benamingen uiteindelijk de standaardvorm in het Kroatisch wordt is moeilijk te zeggen (zie tabel 1 aan het eind van het artikel).

Een volgend probleem is dat de synoniemen voor een soort door elkaar worden gebruikt met de synoniemen voor een andere soort.

Laten we de volgende benamingen nemen: *lokarda*, *skuša*, *vrnut*, *škombra* en *plavica*. Bij het vergelijken van de Latijnse benamingen komt naar voren dat *lokarda* en *plavica* een aparte soort makreel zijn (Spaanse makreel) en *skuša*, *vrnut* en *škombra* een andere soort (gewone makreel) van dezelfde familie. In het noordelijke deel van de Adriatische zee kust wordt echter de benaming *lokarda* vaak gebruikt om een gewone *skuša* aan te geven. In sommige woordenboeken wordt bij *lokarda* verwezen naar *skuša* en *plavica* en in andere wordt bij *plavica* verwezen naar *skuša* en *lokarda*. In weer een derde woordenboek treffen we nog een criterium aan: benamingen voor dezelfde soort variëren naar de grootte van de vis. Volgens dat woordenboek is *lokarda* eigenlijk een *skuša* van een bepaalde grootte (15-22 cm). Op bovenregionaal niveau is *lokarda* een polyseem woord; een van de betekenissen is 'gewone makreel' en de andere 'Spaanse makreel'. Dergelijke polysemie dient hoe dan ook in de vertaling of beschrijving opgenomen te worden.

Juist omdat er vaak zoveel verschillende volksbenamingen bestaan voor dezelfde referent, is het belangrijk precies te weten wat er nou wordt beschreven. Als er een Latijnse benaming is opgenomen bij het lemma kan je die vergelijken met dezelfde benaming in een specialistisch woordenboek, of een woordenboek in een andere taal, om erachter te komen of het inderdaad om hetzelfde begrip gaat. Maar werk dat wel zo in de praktijk?

Vaktermen

Latijnse benamingen worden in verschillende vakgebieden gebruikt om misverstanden te voorkomen. Een consistente nomenclatuur, met unieke terminologie, is onmisbaar voor de voortgang van het onderzoek, de samenwerking van wetenschappers en correcte benoeming van begrippen. Aan de andere kant, op het niveau van de algemene woordenschat, worden die vaktermen meestal niet gehanteerd en zoiets als "algemene terminologie" bestaat niet. Daarom zijn juist Latijnse benamingen in de lexicografie zo goed als het enige middel om een deelbetekenis van een begrip, die beperkt is tot een bepaald vakgebied, een plaats te geven. Met andere woorden, om de vaktechnische component van de betekenis aan te geven. Latijnse benamingen staan altijd op dezelfde plek in een tekst en zijn vaak onderscheiden van de rest van het lemma door haakjes of een ander lettertype. Ze vallen dus op, en op die manier scheiden ze in een woordenboek de vaktechnische van de algemene betekenissen. Een gebruiker die niet geïnteresseerd is in terminologie kan dit aparte stukje lemma gemakkelijk overslaan en zich concentreren op de overige (primaire, ondergeschikte, synonieme, figuurlijke) betekenissen van het woord. Een deskundige kan de Latijnse benaming juist doordat hij grafisch uit de toon valt, makkelijker vinden.

Er moeten echter wel duidelijke maatstaven gesteld worden wat betreft het opnemen van Latijnse benamingen. Dan gaat het om vragen als: wanneer wordt alleen de familie vermeld en wanneer het geslacht, wanneer de soort en wanneer de geografische variant?

De mossel die in de Adriatische zee leeft bijvoorbeeld, heeft de Latijnse "voornaam" *galloprovincialis*, in tegenstelling tot de mossel in de Atlantische en de Noordzee die in de Latijnse terminologie *edulis* heet. Beide hebben ze de gezamenlijke "achternaam" *mytilus*. Gaan we nu de mossel in een woordenboek aanduiden met de voornaam zodat we hem kunnen onderscheiden van verwante soorten, of is dat niet noodzakelijk en vermelden we alleen de achternaam?

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

Een ander voorbeeld is de *božja ovčica*, bij de gewone mensen bekend als *bubamara* (lieveheersbeestje). Dit beestje kan naast diverse andere combinaties, twee, zeven of twaalf zwarte stippen op haar rode vleugels hebben, maar dat zijn dan allemaal verschillende soorten. Hoe kan dat worden opgenomen in een algemeen woordenboek?

Er zijn verschillende oplossingen mogelijk: als je de gebruiker niet teveel wilt belasten met terminologie, is het mogelijk om achter de algemene betekenis of het daarbij behorende equivalent, de Latijnse benaming voor het geslacht, ofwel de achternaam uit de Latijnse binaire benaming op te nemen.³

dagnja *f, zoo* mossel *f/m (-s/en)* [*Mytilus*]

božja ovčica *f, zoo* lieveheersbeestje, *n (-s)* [*Coccinella*]

breza *f, bot* berk *m (-en)* [*Betula*]

Als je daarentegen meer ruimte inlast voor terminologie, kan je, waar mogelijk, eenvoudigweg alle vormen die in de oorspronkelijke bronnen staan opnemen. Op die manier bespaar je kostbare tijd die je anders kwijt zou zijn geweest met het zoeken naar de juiste benaming in de doeltaal. Bovendien heeft de gebruiker zo een toereikende hoeveelheid informatie:⁴

dagnja *f, zoo* mossel *f/m (-s/en)* [*Mytilus*, *M. edulis*, *M. galloprovincialis*]

breza *f, bot* berk *m (-en)* [*Betula*, *B. verrucosa*, *B. alba*, *B. pendula*, *B. pubescens*]

Daar waar deze oplossing niet toepasbaar is (in geval van het lieveheersbeestje vanwege verschillen tussen de volks- en vakterminologie), kan de algemene betekenis in een apart lemma worden opgenomen en de terminologische betekenis in een ander lemma, waar dan de benaming van de hogere categorie (in dit geval de familie) kan worden opgenomen:

božja ovčica *f, zoo* lieveheersbeestje, *n (-s)*; → **božje ovčice**

božje ovčice *pl, ent* lieveheersbeestjes *pl* [*Coccinellidae*]

Wil je helemaal volledig zijn, dan zou je de vormen van de meest vertegenwoordigde soorten en de benamingen van de geografische varianten kunnen toevoegen:

božja ovčica *f, zoo* lieveheersbeestje, *n (-s)*; *sedmopjega* ~ [*Coccinella septempunctata*]; → **božje ovčice**

božje ovčice *pl, ent* lieveheersbeestjes, *pl* [*Coccinellidae*]

dagnja *f, zoo* mossel *f/m (-s/-en)* [*Mytilus galloprovincialis*]

breza *f, zoo* berk *m (-en)* [*Betula pendula*]

Bij de gekweekte plantenrassen zouden we bij de binaire benaming een derde lid moeten toevoegen: in de tuinbouw bestaan er soms aanzienlijke verschillen binnen dezelfde botanische soort en vaak zijn ook de gebruiksdoeleinden verschillend. Zo zijn bijvoorbeeld *šecerna repa*, *blitva* en *cikla* ‘suikerbiet, snijbiet en rode biet’ leden van dezelfde botanische soort, namelijk de *Beta vulgaris*. Zonder aanduiding van de juiste variant is het uit de Latijnse benaming niet op te maken om welke groente het gaat. Ten behoeve van de tuinbouw is er daarom een aanvulling op de Latijnse soortnaam ontwikkeld, die echter niet gebruikt wordt in de botanische taxonomie:⁵

blitva *f, bot* snijbiet *f/m,sg* [*Beta vulgaris* var. *cicla*]

cikla *f, bot* rode biet *f/m,sg* [*Beta vulgaris* var. *rubra*]

Op het moment dat er definitieve beslissingen gemaakt moeten worden betreffende het gebruik van Latijnse benamingen en de consequente toepassing daarvan, blijken er nog meer problemen om de hoek te komen. In bronnen staan regelmatig verschillende gegevens. In woordenboeken, encyclopedieën en specialistische naslagwerken staan verschillende benamingen voor dezelfde referenten. Hoe kan je bepalen welke benaming moet worden opgenomen?

Daarnaast reflecteren gegevens uit de bronnen soms niet de bestaande

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

semantische verhoudingen in het algemene spraakgebruik. Als we de woordenboeken moeten geloven zijn *tikva*, *bundeva*, *buča*, *misirača* en *duma* (pompoen), noch benamingen voor verschillende referenten, noch echte synoniemen, maar slechts regionaal geconditioneerde varianten. Elk van deze woorden correspondeert echter met dezelfde Latijnse benaming, *Cucurbita pepo*, en duidt zowel de planten waarvan de vruchten voor culinaire doeleinden worden gebruikt, als verschillende wilde soorten en soorten gekweekt voor de sier. Dat gaat dus van de grote ronde oranje pompoen die uitgehold wordt om er een kaars in te doen, tot aan de kleinere gele langwerpige variant waar stroedel en groentestoofpot van gemaakt wordt en de nog kleinere groene variant die voornamelijk in olie wordt gebakken. Het is interessant om te zien dat in sommige delen van Istrië (Vodnjan) de vruchten worden onderscheiden naar vorm: de ronde heet daar *cuka*, en de langwerpige *cukina*. In woordenboeken worden *bundevica*, *bučica*, *cukina* en ook vaak *tikvica* echter regelmatig opgenomen als diminutieven van de basisvormen, ongeacht de vorm van de vrucht (zie tabel 2).

Als we, aan de andere kant, de taalgebruikers moeten geloven, zijn er eigenlijk drie lexemen:

Ten eerste *tikvica*. Dit is een polyseem lexeem, want *tikvica* heeft namelijk twee betekenissen. Als eerste de vrucht van de plant *Cucurbita Pepo*, groen van kleur, langwerpig van vorm, ter grootte van een aubergine, wordt gebruikt als voedsel (courgette). Als tweede de vrucht van de *Lagenaria siceraria*, die vaak gedroogd en uitgehold gebruikt wordt als hulpmiddel bij het zwemmen, als houder voor vloeistof of voor de sier (sierkalebas).

Ten tweede *tikva*. Dit duidt de vruchten van de plant *Cucurbita pepo* aan, ongeacht de vorm, inclusief de *muskatna tikva*, de *Cucurbita moschata*.

Ten derde *bundeva*, de benaming voor de vruchten van de plant *Cucurbita maxima* en voor de grote, ronde vruchten van de plant *Cucurbita pepo*.

Deze ongelijkheid tussen de volks- en de botanische taxonomie zou op de een of andere manier verwerkt moeten worden in een woordenboek.

Taxonomische tegenstrijdigheden

Als het gaat over botanische en zoölogische terminologie kunnen we niet om twee sleutelbegrippen heen: taxonomie en nomenclatuur. Kort gezegd is taxonomie (of systematiek) het systeem van classificatie, terwijl nomenclatuur het systeem van etikettering is (labelsysteem). Beide zijn echter noch uniek, noch constant. Daarnaast bestaan er meer van dit soort systemen, die onderling vaak niet corresponderen, zoals een wetenschappelijk systeem, een systeem van individuele beroepen (vakjargon) en het systeem dat in het dagelijkse spraakgebruik gehanteerd wordt, de volkstaxonomie.

Laten we nog een keer kijken naar de voorbeelden *pas*, *jastreb*, *orao* en *sokol* (hond, havik, adelaar en valk). In de volkstaxonomie staan honden op hetzelfde niveau als roofvogels. Het verschil tussen *orao*, *jastreb* en *sokol* is voor de gemiddelde taalgebruiker zelfs minder duidelijk dan het verschil tussen bijvoorbeeld een teckel, een labrador en een bulldog. In de zoölogische taxonomie echter behoren *orao* en *sokol* tot verschillende geslachten. Ze zijn wel lid van dezelfde familie, dus volgens de hiërarchische structuur (familie -> geslacht -> soort) staan ze twee treden boven de teckel en de bulldog, die behoren tot dezelfde soort en van hetzelfde geslacht en dezelfde familie zijn.

De volksterminologie is op sommige gebieden veel rijker dan de wetenschappelijke terminologie. Bovendien kunnen betekenissen van dezelfde begrippen in de volksterminologie variëren afhankelijk van geografische, culturele en taalkundige karakteristieken van een bepaalde streek, terwijl ze binnen een vakgebied zeer duidelijk en stabiel moeten zijn.

We hebben al gezien dat voor een vis met één Latijnse benaming verschillende volksbenamingen voorkomen. Dit verschijnsel beperkt zich

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

niet tot de wereld van de vissen. Zo kunnen we bijvoorbeeld voor de Latijnse benaming *Gryllus campestris* in verschillende naslagwerken de volgende diernamen vinden: *cvrčak*, *skakavac*, *zrikavac*, *rovac*, *šaška*, *šturak*, *popac* etc (cicade, sprinkhaan, sabelsprinkhaan, veenmol, bloemkoolsprinkhaan, veldkrekkel, huiskrekkel). In het Nederlands is *Gryllus Campestris* een veldkrekkel. Hoe komen we er achter welke van al die Kroatische namen corespondeert daarmee? In het zoölogisch handboek *Fauna Evrope* (Garms, H. i Borm, L. 1981) komen enkele van deze benamingen niet eens voor: de *Gryllus campestris* is daarin de Latijnse benaming voor *poljski šturak*, terwijl de *cvrčak*, meestal vertaald met ‘krekkel’, niet alleen van een andere soort, ander geslacht en andere familie is, maar ook tot een andere orde behoort. De *poljski šturak*, ‘veldkrekkel’, behoort immers tot de orde van de rechtvleugeligen (Orthoptera, ofwel krekels en sprinkhanen)⁶, familie *Gryllidae*, en de *cvrčak*, ‘cicade’, behoort tot de orde van de halfvleugeligen (Hemiptera, ofwel snavelinsecten), familie *Cicadidae*.⁷

Rechtvleugeligen die tjirpen doen dat met hun poten of vleugels, terwijl tjirpende halfvleugeligen dat doen met een membraan dat vastzit aan hun achterlijf. Voor de meeste Kroaten is een *cvrčak* simpelweg alles wat tjirpt (het werkwoord *cvrčati* staat in het Kroatisch voor “tjirpen”),⁸ en voor de meeste Nederlanders is dat de krekkel:⁹ *skakavci*, *rovci* en *cikade*, (sprinkhanen, veenmollen, cicaden) een ook *strizizube*, (boktorren) die eigenlijk tot nog weer een andere orde behoren, die van de schildvleugeligen (kevers). Als we in vreemde eentalige woordenboeken kijken naar de vertaling van het Kroatische *cvrčak* zo als we die in tweetalige woordenboeken vinden, komen we alleen omschrijvingen tegen van rechtvleugeligen, terwijl de cicaden apart staan en omschreven worden als totaal andere dieren. Ook deze woordenboeken zijn blijkbaar niet echt systematisch in het onderscheiden van volk- en vakterminologie.¹⁰

Van de tien bronnen (eentalige en tweetalige woordenboeken, een terminologisch woordenboek en encyclopedieën) staat bij *cvrčak* in vijf gevallen de juiste zoölogische benaming *Cicada* (of het synoniem *Lyristes*),

twee keer de Latijnse benaming voor *šturak* (*Gryllus*) en driemaal worden beide benamingen opgenomen. Alle bronnen, behalve Spalatin (1980), zijn eensgezind wat betreft het meervoud *Cicadidae* (voor zover opgenomen), wat in de zoölogische taxonomie de familie van de *cvrčak* aanduidt.¹¹ Zo zijn ook alle bronnen het eens over *šturak*; hij krijgt altijd de Latijnse benaming *Gryllus*¹² (zie tabel 3). Als we iets verder terug in het verleden kijken, vinden we bij Stulli (1806) alleen *Grillo* als vertaling voor zowel *cvrčak* als *šturak*. In het Latijns-Kroatische deel van het woordenboek van Vrančić (1595) daarentegen, worden *Cicada en Gryllus* beide vertaald met *cvrčak*. Hetzelfde is het geval bij Belostenec. In zijn Kroatisch-Latijnse woordenboek wordt bij *cvrčak* (*chverchek*) het synoniem *šturak* gegeven en het wordt vertaald als *Grillus*. Bij het werkwoord *cvrčati* (*chverchati*) wordt in de betekenis 'kakti *chverchek*' 'zoals een krekel' verwezen naar het Latijnse *cicada*. We kunnen vaststellen dat het hier om een hyperonieme relatie gaat: *cvrčak* is zowel *Cicada* als *Gryllus*, terwijl *šturak* alleen *Gryllus* is. Het is interessant dat in het Duits juist het omgekeerde het geval is. Daar staat *šturak* boven *cvrčak*: *Grille* is de benaming voor *Gryllus*, maar ook voor *Cicada*. De reden daarvoor kunnen we vinden in de geografische verspreiding van deze insecten. De *cvrčak* (*cicada*) leeft in de gebieden rond de Middellandse Zee, maar komt voor tot aan Wenen. Waarschijnlijk gebruikten de Duitsers voor het beestje dezelfde naam als voor de inheemse *Grille*, Kroatische *šturak*, die ook de noordelijkere gebieden bewoont en vrijwel hetzelfde geluid produceert.

We kunnen dus vaststellen dat de primaire betekenis van zowel *cvrčak* als *krekel* omschreven kan worden als „een insect dat tjirpt”. Aangezien het om klanknabootsende woorden gaat, staat in het woordbetekenis het geluid dat het insect maakt centraal. Het is voor deze centrale betekenis minder belangrijk hoe dit geluid wordt gemaakt en of diertje dat in Kroatië dit geluid maakt anders is dan het diertje dat soortgelijk geluid in Nederland maakt. Als de distributie, frequentie en het gebruik van het Kroatische woord *cvrčak* en het Nederlandse woord *krekel* worden vergeleken, blijkt dat deze twee woorden naar dezelfde referent verwijzen. In de specifieke,

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

zoölogische betekenis is het geluid qua belang naar de achtergrond verschoven: hier staan de anatomische kenmerken centraal en zijn de referenten van deze twee woorden duidelijk verschillend.

In het geval van *cvrčak* wordt een duidelijke lexicografische oplossing geboden door Bujas (1983): *cvrčak* wordt als term vertaald met *cicada*, naast de Latijnse benaming *Lyristes plebeius*, terwijl bij de algemene betekenis wordt verwezen naar *zrikavac*, wat een uitgebreidere klanknabootsende synonieme benaming is voor *šturak* (zie ook tabel 3) en andere tjirpende rechtvleugeligen. Als we nog een stapje verder gaan en zonder te verwijzen zowel de algemene als de terminologische betekenis van het trefwoord willen opnemen, is ook de volgende oplossing mogelijk:

cvrčak [pl cvrčci] *m*   **1.** krekel *m* (-s)   **2.** *ent* Provençaalse cicade *f* (-n)
[*Lyristes plebejus*]

De belangrijkste oorzaken van tegenstrijdigheden

De oorzaken van de variatie in de specialistische terminologie zijn te verdelen in de volgende categorieën:

- 1 Het taxonomische systeem zelf verandert regelmatig.
  - a) ontdekkingen op het vakgebied zorgen voor een andere indeling.¹³
  - b) interne regels in de internationale nomenclatuur staan, onder bepaalde voorwaarden, veranderingen van benamingen toe.
- 2 Er bestaan veel synoniemen naast elkaar. Een van de redenen hiervoor is gelijktijdige ontdekking van sommige soorten door meerdere wetenschappers.¹⁴
- 3 Geografische varianten:

In verschillende streken of onder verschillende omstandigheden kunnen dezelfde soorten onderling van elkaar verschillen. Door langdurige isolatie worden die verschillen groter, zodat afzonderlijke variëteiten andere soorten worden.¹⁵
- 4 Hybride en polymorfe soorten:

Door kruising van gekweekte, gecultiveerde soorten ontstaan weer nieuwe, hybride soorten. Zulke soorten komen vaak in verschillende vormen voor, die geen aparte naam hebben. Een van de duidelijkste voorbeelden hiervan is de eerder genoemde *Cucurbita pepo* ‘pompoen’, ofwel de *tikva*. Daar bestaan weliswaar enkele variaties van Latijnse benamingen voor in de vakliteratuur, maar botanici zijn niet eensgezind over het gebruik ervan.¹⁶

5 Corrupties:

Een lexicograaf heeft helaas geen tijd om zich volledig te wijden aan bepaalde vakgebieden. Daarom is hij genooddaakt om terminologische gegevens uit bestaande werken over te nemen. Omdat hij niet in alle gevallen precies weet wat hij overneemt, is hij niet altijd in staat een eventuele onjuistheid te herkennen. Meestal gaat het om typefouten die gemakkelijk ontdekt worden zodra het werk wordt vergeleken met andere woordenboeken en encyclopedieën. Maar als er werken worden geraadpleegd die gebaseerd zijn op dezelfde bron, zullen dezelfde foutieve vormen op verschillende plekken terugkomen en is er grote kans dat de lexicograaf deze voor correct aanneemt. Als dezelfde fout maar vaak genoeg terugkomt, wordt de foutieve vorm een soort nieuwe norm. Vandaar dat er vaak meerdere vormen van dezelfde term bestaan, zoals *S. Suricata/S. suricata* ‘stokstaartje’, *G. marrhua/G. morrhua/G. morhua* ‘kabeljauw’ ed. of onjuiste benamingen, zoals *Gryllus* in plaats van *Cicada* voor *cvrčak* (zie tabel 4). Door het raadplegen van meerdere bronnen neemt dan uiteindelijk de verwarring alleen maar toe.¹⁷

Conclusie

Zowel eentalige als tweetalige woordenboeken maken geen systematisch onderscheid tussen volks- en wetenschappelijke terminologie. De oplossingen die je tegenkomt lijken meestal adhoc oplossingen. Aan dat probleem zou al bij het opzetten van een woordenboek aandacht besteed moeten worden.

Wat betreft de vakterminologie zouden veel misverstanden voorkomen

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

kunnen worden door het raadplegen van eigentijdse en complete overzichten van vakbenamingen, maar dat is eenvoudigweg onmogelijk. En niet alleen wegens gebrek aan tijd: zoölogen, botanici en wetenschappers ontwikkelen allemaal verschillende theorieën en hebben hun eigen volgelingen onder de auteurs van nomenclaturen, waardoor deze onderling al van elkaar verschillen. Daarnaast zijn nomenclaturen nooit volledig of helemaal up-to-date, eigenlijk net zoals woordenboeken. Zij zijn altijd in meerdere of mindere mate verouderd. Daarom dienen lexicografen zo consequent mogelijk betekenissen te beschrijven of te vertalen, maar bij de geringste twijfel over een vaktechnische term de keuze van de correcte term over te laten aan deskundigen.

Om de toegankelijkheid van recente gegevens te bevorderen, zouden beroepsverenigingen en hogeronderwijsinstellingen regelmatig overzichten van taxonomische veranderingen en voorkeurssynoniemen moeten publiceren.¹⁸

Bijlagen

Tabel 1: *komarča, lovrata, orada, podlanica* 'goudbrasem'

Benson	komarča gilthead (fish) (also <i>lovrata, podlanica, zlatva</i>) lovrata gilthead (fish) (also <i>komarča, podlanica, zlatva</i>) orada → komarča podlanica → komarča
Kovačec	komarča → podlanica lovrata (dalmatski) → komarča orada → podlanica podlanica (<i>lovrata, komarča; Sparus auratus</i>)sredozemna riba koštunjača iz porodice ljuskavki [...]
Grubišić	Lovrata, podlanica, komarča - <i>Sparus aurata</i>
JAZU	komarča neka riba, v. dinigla, podlanica, ovrata (<i>Chrysophrys aurata</i>) lovrata (<i>Chrysophrys aurata, L</i>) v. ovrata [...] od tal. mlet. l'orada (s člankom) [...] na Rijeci podlanica morska riba koja se zove i ovrata (vidi) <i>Chrysophrys aurata</i> [...]Govori se na ostrvu Silbi orada morska riba koja se zove i podlanica, <i>Sparus aurata, Lambl (1854)</i> . Orada, <i>Chrysophrys aurata Hirc (zabilježeno u Bakru)</i> ovrata morska riba kojoj je učeno ime <i>Chrysophrys aurata ...</i>
Garms-Borm	ROD: LOVRATE (<i>Sparus</i>) Lovrata ili komarča <i>Sparus auratus LINNÉ</i>
Jakić-Hurm	lovrata (orada)...Goldbrasse (meerbrasse) (<i>Sparus auratus, Chrysophrys aurata</i>) komarča Goldbrasse (<i>Chrysophrys aurata</i>) podlanica Goldbrasse, Orade (<i>Chrysophrys aurata</i>) orada Orade, Goldbrasse, Meerbrasse,... Seekarpfen (<i>Sparus auratus</i>)
Anić	komarča morska riba (<i>Chrysophrys aurata, Sparus auratus</i>); orada, podlanica, lovrata lovrata (tal.) morska riba (<i>Chrysophrys aurata</i>); podlanica, zlatva, komarča, orada orada (klas. tal.) morska riba (<i>Sparus auratus</i>); komarča, lovrata; podlanica podlanica morska riba (<i>Chrysophrys aurata</i>); orada reg.

Tabel 2: *tikva, bundeva, buča (buća)* 'pompoen'

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

Anić	<p>buća → <i>tikva</i> bundeva jestiva tikva <i>Cucurbita pepo</i>; jede se pečena ili se od nje pravi savijača, bučnica; peca, turkinja tikva biljka... <i>Lagenaria vulgaris</i>; plod te biljke; bundeva, buća tikvica 1. <i>dem i hip. od tikva</i> 2. (<i>ob. mn.</i>) povrće <i>Cucurbita pepo</i> ... varivo.</p>
Ladan	<p>buća <i>reg</i> → <i>tikva</i> bundeva <i>Cucurbita, Cucurbita pepo ---e pl Cucurbitaceae</i> bundevica <i>dem</i> < bundeva</p>
MH/MS	<p>buća 1. bundeva, tikva buća 2. tikva, bundeva bundeva 1. vrsta tikve ... <i>Cucurbita pepo</i> bundevica <i>dem od bundeva</i> tikva 1. <i>Cucurbita (melo)pepo</i>; → bundeva 1, buća 2 2. <i>Lagenaria vulgaris ---e pl Cucurbitaceae</i> tikvica 1. <i>dem. od tikva</i> 2. (<i>ob. mn.</i>) vrsta mlade tikve koja se upotrebljava kao varivo</p>
Bujas 1999	<p>buća AE squash, BE marrow buća <i>reg.</i> → <i>tikva</i> bućica <i>reg</i> → <i>tikvica</i> bundeva → <i>tikva</i> tikva <i>bot (bundeva)</i> pumpkin; <i>vodenjača</i> bottle gourd, calabashgourd tikvica <i>bot (bućica)</i> AE zucchini, BE courgette (<i>kao posuda za vodu</i>) gourd, calabash</p>
Deanovi ć – Jernej	<p>buća <i>reg (tikva)</i> zucca bundeva <i>bot zucca (Cucurbita pepo). ---e pl cucurbitaceae (Cucurbitaceae)</i> bundevica <i>dim di bundeva</i> zucheta, zucchini tikva <i>bot zucca (Cucurbita pepo) [...]</i> ---e <i>pl bot cucurbitaceae (Cucurbitaceae)</i> tikvica <i>dim di tikva</i> zucchini, zucheta, zucchini [...]</p>
Benešić	<p>buća <i>C. pepo:(bundeva, misirača, turkinja...)</i> bundeva → <i>buća</i></p>
Jakić – Hurm	<p>buća <i>Cucurbita</i> bundeva <i>Cucurbita ---e pl. Cucurbitaceae</i> tikva (<i>biljka</i>) <i>Lagenaria vulgaris</i>; (<i>plod</i>) bundeva, buća tikvica <i>dem. od tikva</i></p>
SANU	<p>buća → <i>bundeva</i> buća <i>Cucurbita moschata(... do 50 kg)</i> bundeva baštenska biljka iz <i>f. Cucurbitaceae ...</i>; bel-: <i>Cucurbita</i></p>

RADOVAN LUČIĆ

	<i>pepo</i> , bundeva duguljasta ploda, bele kore koja služi za hranu ljudima; isp.: beskorka, bugarka... misirača, pečenka, peca; crna(mrka, svinjska) :- <i>C. melopepo</i> , bundeva okrugla ploda, žutomrke kore... stočna hrana; isp.: bujača, buča, buča...
Leksikon	buča → <i>tikva</i> bundeva → <i>tikva</i> ; ---e pl: <i>Cucurbitaceae</i> (<i>bundeva, tikvica, krastavac, dinja, lubenica</i> ...) tikva (<i>bundeva, buča</i> ; <i>Cucurbita</i>) [...] <i>C. pepo, C. maxima, C. moschata</i> tikvica <i>Lagenaria vulgaris</i>
Kovačec	buča → <i>bundeva</i> bundeva (buča, tikva; <i>Cucurbita</i>) [...] <i>C. pepo, C. maxima</i> i <i>C. moschata</i> tikva bot → <i>bundeva</i> tikvica <i>Lagenaria vulgaris</i>
Domac	bundeva <i>Cucurbita</i> ; "Pečenica" <i>maxima</i> ; Obična - <i>pepo</i> ; <i>Mošusna - moschata</i> tikvica <i>Lagenaria</i> ; Obična t.- <i>vulgaris</i>
Spalatin	buča <i>C. maxima</i> (Engl) <i>C. pepo</i> (Amer) bundeva → vrtna: <i>C. pepo ovifera</i> (<i>orange groud</i>) tikva <i>C. maxima</i> (Engl) <i>C. pepo</i> (Amer) ~ <i>vodenjača (bučina)</i> <i>Lagenaria vulgaris</i> tikvica → <i>tikva vodenjača</i>

Tabel 3: *cvrčak, šturak* 'krekel'

	Anić	Ladan	MS	MH	Bujas (1983)	Spalatin
cvrčak	<i>Gryllus campestris</i>	<i>cicada, gryllus, Lyristes plebeius</i>	<i>Cicada</i>	<i>Gryllus campestris</i>	<i>Lyristes plebeius</i>	1. red <i>Homoptera</i> 2. por. <i>Cicadidae</i>
šturak	<i>Gryllus campestris</i> (<i>zrikavac</i>)		vidi zrikavac : <i>Gryllus</i>			Kučni š.: <i>Gryllus domesticus</i>

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

	Benešić	Jakić - Hurm	Leksikon	Deanović - Jernej
cvrčak	kukac, može biti: <i>zričak, stričak</i> (<i>gryllus domesticus</i>); <i>šturak, popac</i> (<i>gryllus campestris</i>); <i>zrikavac, kobilica, prug, konjic</i> (<i>locusta viridissima</i>) ili <i>cikada</i> (<i>cicada plebeia</i>)	<i>Grylloidea, Cicadina; Cryllus domesticus</i>	cvrčci: <i>Cicadidae</i>	<i>Cicada plebeia</i>
šturak		<i>Gryllus; / ~ kućni: G. domesticus; ~ poljski: Liogryllus campestris</i>	<i>poljski: Gryllus campestris</i>	<i>Gryllus; / ~ kućni: G. domesticus; ~ poljski: G. campestris</i>

Tabel 4: corrupties (de fouten zijn dik gedrukt en onderstreept)

	Anić	MH	Benešić	Jakić - Hurm
cipal	<i>Mugi_</i>cephalus	<i>Mugil cephalus</i>	<u>đ</u>ugil cephalus	<i>Mugil capito</i>
cvrčak	<i>Gry<u>l</u>us campestris</i>	<i>Gryllus campestris</i>	<i>gryllus campestris</i>	<u>C</u>ryllus domesticus
bakalar	<i>Gadus <u>m</u>arrhua</i>	<i>Gadus <u>m</u>arrhua</i>	<i>gadus <u>m</u>orrhua</i>	<i>Gadus morrhua</i>

	Bujas (1983)	Deanović - Jernej	Kovačec	Garms - Borm
blitva	<i>Beta vulgaris</i>	<i>Bet<u>t</u>a vulgaris</i>	<i>Beta vulgaris</i>	
brgljun (inčun)	<i>Engraulis encrasicholus</i>	<i>Engraulis encrasicholus</i>	<i>Engraulis encras<u>i</u>colus</i>	<i>Engraulis encras<u>i</u>colus</i>

Noten:

1 Dit artikel is aangepaste vertaling van een reeds in het Kroatisch gepubliceerd artikel (“Tko je, zapravo, cvrčak “ in: “*Suvremena lingvistika*”, 55-56, Zagreb 2003).

2 In meertalige woordenboeken kunnen verschillende betekenissen met cijfers aangeduid worden. Deze cijfers kunnen dan weer bij de vertaling opgenomen worden (dit systeem is toegepast in Ladan (1987/1995)), bij voorbeeld:

bakalar *m, zoo* **1** (suh) **2** (svježi): N (Nederlands): **1** stokvis *m* **2** kabeljauw *m*
S (Spaans): **1, 2** bacalao *m*

In tweetalige woordenboeken kan een opmerking (**bakalar** *m, zoo* bacalao *m* (*ook gedroogd*)) of een afkorting (**bakalar** *m, zoo* bacalao *m, id.cul* (= *ook in culinaire betekenis*)) voor onderscheiding zorgen.

3 Het gebrek van deze aanpak is de onnauwkeurigheid. *Božja ovčica* is de benaming van ongeveer 3.000 beschreven soorten uit de familie *Coccinellidae*. Behalve in het geslacht *Coccinella* bevinden deze soorten zich ook in andere geslachten (*Adalia, Anatis*) van die familie.

4 Zonder de hulp van een deskundige is het echter niet duidelijk of het hier om synonieme benamingen of verschillende soorten gaat.

5 Bij gecultiveerde planten komen nog weer andere problemen voor: van dezelfde (onder)soort bestaan er verschillende variëteiten, ofwel cultivaren (kultivar = *kultivirani varijetet*) die vaak met verschillende Latijnse benamingen worden aangegeven. Vanwege de grote verwarring in de terminologie hebben botanici (op 1 januari 1959) besloten om alleen de soorten die voorkomen in de natuur aan te duiden met Latijnse benamingen, en hun gecultiveerde variëteiten met een benaming die de ontdekker of de kweker van de variëteit voorstelt. In principe mag de Latijnse botanische terminologie sinds 1 januari 1959, niet meer gebruikt worden voor gekweekte soorten, derhalve mogen ze niet uit meer dan twee leden bestaan (alleen in het geval van geografische varianten wordt een derde lid toegevoegd) (Lange 1999). Omdat de meeste deskundigen het echter niet eens zijn met de definities voor ondersoorten en variëteiten, heerst er op dat gebied nog een aanzienlijke chaos.

6 Rechthleugelige insecten met een ontwikkeld derde paar poten die dienen om te springen en een stridulatieorgaan waarmee ze geluid kunnen produceren; familie: *konjici, šturci, čegrtiši* (sabelsprinkhanen, krekels, klappersprinkhanen). (Leksikon 1974: 902)

7 Een grote krekel die tjirpt met een dun, scherp geluid. (Klaić 1984: 223)

8 Klanknabootsend werkwoord [...] met parallelen in andere Slavische talen (Gluhak 1993:169)

9 de naam krekel is afgeleid van het Middelnederlandse *crēkel*, dat verwijst naar het geluid. (De Vries 1987)

10 **Cicada**, [...] insects of the family Cicadidae (order Homoptera) [...] Among the most fascinating and best known are the 17-years cicada (often erroneously called the 17-year locust). (EB vol II: 933-934)

Locust – any species of short-horned grasshopper (family Acrididae) that often increases greatly in number and migrates long distances in destructive swarms. In Europe the term “locust” connotes large size; smaller acridids are called grasshoppers [...] A cicada (order Homoptera) also may be called a locust (onderstreept door de auteur). (EB, vol. VI: 293)

Cricket: 1. Any saltatorial orthopterous insect of the genus *Acheta* (sic!) or of the same tribe. [...] **b.** [...]

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

used for cicada (balm-cricket) /< *germ.baumgrille*= *lat.cicada*, opmerking van auteur/ (Oxford, vol. IV: 18)

Cicada: [...] often erroneously rendered “grasshopper”. (Oxford, vol. III: 211)

Cricket: an insect of the family Gryllidae (order Orthoptera) [...] The field cricket (*Gryllus*) and the house cricket (*Acheta*, formerly *Gryllus*, domesticus). [...] Insects called crickets but not of the cricket family: leaf-rolling grasshopper, mole-cricket, shield-backed grasshopper [...] (EB vol. III: 240)

Cicada, [...] insects of the family Cicadidae (order Homoptera) [...] Among the most fascinating and best known are the 17-years cicada (often erroneously called the 17-year locust). (EB vol II: 933-934)

11 Spalatin geeft voor het meervoud niet de familie, maar de orde *Homoptera* (gelijkvleugeligen), wat volgens vele zoölogen, onder andere Garms (1981), een suborde is van de halfvleugeligen (*Hemiptera* of *Heteroptera*).

12 Het is interessant hier te vermelden dat één van de twee bronnen die voor *cvrčak* alleen de Latijnse benaming voor *šturak* geven de Kroatische uitgave van *Rječnik dviju matica* (MH) is. In de Servische uitgave (MS) staat bij *cvrčak* de officiële zoölogische benaming, *Cicada*.

13 De Japanse azalea en rododendrons waren tot ongeveer dertig jaar geleden twee verschillende geslachten. De azalea werd *Asalea indica* genoemd, maar tegenwoordig wordt die als een soort van het geslacht rododendron *Rhododendrum indicum* beschouwd. Zie ook **cricket**, EB.

14 Voor de *tikvica* 'courgette' bestaan bijvoorbeeld de volgende Latijnse benamingen: *Cucurbita lagenaria*, *Cucurbita siceraria*, *Cucurbita leuchanta*, *Lagenaria siceraria*, *Lagenaria vulgaris*, *Lagenaria longissima*, *Lagenaria leuchanta*.

15 Zo was de Adriatische mossel in het verleden slechts een variëteit van de gewone mossel met de benaming *Mytilus edulis* var. *Galloprovincialis*. Maar door onafhankelijke ontwikkeling kreeg de mossel bepaalde eigenschappen die voor sommige zoölogen voldoende reden waren om die mossel als een aparte soort te zien, de *Mytilus Galloprovincialis*.

16 Linné (1753, 1767) listed six species of the genus *Cucurbita*. Two of these six, the watermelon and the bottle guord, were removed from the genus *Cucurbita* and placed in separate genera, *Citrullus* and *Lagenaria*, respectively, by botanists in the 1830s. Of Linné's other four *Cucurbita* species, *C. pepo* was based on pumpkins, *C. verrucosa* on warted gourds, *C. melopepo* on scallop squash, and *C. ovifera* on smooth, egg-shaped gourds, all of which are recognized today as belonging to the same species, *C. pepo*. [...] This polymorphic species was referred to by Duchesne as *C. polymorpha*, but retains today the name *C. pepo* because Linné's designation has precedence. Two species were established by Duchesne through his failed attempts at hybridization with *C. pepo*: *C. maxima* and *C. moschata*. (Annals of Botany, 2000: 816 – 817)

Sommige botanici beschouwen de *C. moschata* als een subsoort van *C. pepo*.

17 Een illustriertief Nederlands voorbeeld is *zeeproos*, “wat vermoedelijk niet meer dan een ongelukkige verschrijving was van *zeeroos*. Het woord duikt voor het eerst op in het Nederlands-Franse woordenboek van Van Moock (1846). Kramers neemt het een aantal jaren later over in zijn Nederlands-Frans woordenboek en nog later verschijnt het ook in het bekende woordenboek van de gebroeders Calisch om ten slotte ook te verschijnen in het geïllustreerd woordenboek van R.K. Kuipers. Van Moock en Kramers vertaalden de *zeeproos* als *nénuphar blanc*, Van Dale schreef dat het "eene soort van bloem" was. Kuipers definieerde het niet en vermeldde alleen het merkje "(plantk.)". Het woord verdween uit de woordenboeken toen bekend werd dat de *zeeproos* niet echt bestond.”

users.telenet.be/taalvandaal/spook.htm

RADOVAN LUČIĆ

18 Ik wil graag de volgende medewerkers van het Natuurwetenschappelijk Museum in Zagreb speciaal bedanken voor het belangeloos verstrekken van nuttige informatie: ing. B. Gjurašin, dr. S. Leiner, drs. F. Perović i drs. V. Štamol, alsmede de volgende deskundigen in Nederland: dr. R.G. van den Berg, dr. W.A. Brandenburg en dr. Ferry Bouman.

Referenties:

- Anić, V. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Annals of Botany*, 85/6 2000, Academic Press, UK, USA, Australia, Japan
- Belostenec, I. 1740. *Gazophylacium* (Zagreb, Weitz), reprint: Zagreb.
- Benešić, J. 1985. *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I.G. Kovačića*. Zagreb.
- Benson, M. 1989. *Srpskohrvatsko – engleski rečnik*. Beograd.
- Bujas, Ž. 1983. *Hrvatsko ili srpsko - engleski rječnik*. Zagreb.
- Bujas, Ž. 1999. *Veliki hrvatsko - engleski rječnik*. Zagreb.
- Deanović, M. en Jernej, J. 1989. *Hrvatsko ili srpsko - talijanski rječnik*. Zagreb.
- Domac, R. 1994. 'Flora Hrvatske.' Zagreb.
- EB = *The New Encyclopaedia Britannica* 1977. Chicago/London/Toronto etc.
- Garms, H. en Borm, L. 1981. 'Fauna Evrope.' Ljubljana.
- Gluhak, A. 1993. 'Hrvatski etimološki rječnik.' Zagreb.
- Grubišić, F. 1982. 'Ribe, rakovi i školjke Jadrana.' Zagreb.
- Jakić, B. en Hurm, A. 1999. *Hrvatsko-njemački rječnik*. Zagreb.
- Klaić, B. 1984. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb.
- Kovačec, A. (ed.) 1996. *Hrvatski opći leksikon*. Zagreb.
- Ladan, T. (ed.) 1987/'95 *Osmojezični enciklopedijski rječnik, vol. I i II*. Zagreb.
- Lange, W., Brandenburg, W.A. & De Bock, T.S.M. 1999. 'Taxonomy and cultonomy of beet (*Beta vulgaris* L.).' *Botanical Journal of the Linnean Society*, London 130 (1), 81-96
- Leksikon = *Leksikon Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*. 1974, Zagreb.
- MH=Rječnik hrvatskosrpskog književnog jezika. 1967. Zagreb/Novi Sad.
- MS=Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika. 1967-1976. Novi Sad.
- Oxford=*The Oxford English dictionary*. 1989. Oxford.
- SANU = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. 1959 – . Beograd.
- JAZU = *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. 1880-1976. Zagreb.
- Spalatin, L. 1980. *Englesko-hrvatskosrpski i hrvatskosrpsko-engleski prirodoslovni rječnik s rječnikom izgovora*. Zagreb.
- Stulli, J. 1806. *Rjecosloxyje* (Dubrovnik, Martecchini), reprint: München, Otto Sagner, 1985.
- Vrančić, F. 1595. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae Linguarum* (Venetië, Moretto), reprint: Zagreb, Most, 1990.
- De Vries, J. 1987. 'Nederlands Etymologisch Woordenboek.' Leiden.
- Wierzbicka, A. 1985. 'Lexicography and Conceptual Analysis.' Ann Arbor.

Overige bronnen :

- Grimm, J. en W. 1935. *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig.
- Kromdijk, G. en Oudshoorn, W. 1986. '200 sobnih biljaka.' Zagreb.
- Kušan, F. 1956. 'Ljekovito i drugo korisno bilje.' Zagreb.

WIE IS NOU EIGENLIJK DE KREKEL?

Groot woordenboek Engels-Nederlands. 1984. Utrecht/Antwerpen.

Groot woordenboek Duits-Nederlands. 1983. Utrecht/Antwerpen.

Groot woordenboek der Nederlandse taal. 1995. Utrecht/Antwerpen.

Vinja, V. 1986. 'Jadranska fauna : etimologija i struktura naziva.' Zagreb/Split.

Zingarelli, N. 1970. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna.